

A TISZA-PARTI MINDENNAPOK ORPHEUSZAI

Mindszenti és Mindszenteen játszó szórakoztató és népzenei szolgáltató muzsikuskok az 1950-es és 1990-es évek között

„Értelmünk gyakorlati használata során a felejtés épp olyan fontos, mint az emlékezés”

William James

Nemcsak az Old Headshot Day régi portrék napján (április 26.) vesszük elő a régi portrékat – némi nosztalgiától, exhibitionizmustól hajtva –, illetve bogarásszuk végig a netet, hanem a temetőjárás, a korosodás időnként megjelenő érzésének kikerülhetetlen hatása sok esetben arra sarkall bennünket, hogy elővegyük az örökölt, a saját régebbi és újabb CEWE-s családi albumainkat, és végiglapozzuk azokat. Ha nem egyedül lapozgatunk, akkor gyakran felhangzik valamelyikünk részéről a következő kérdés: Ki ez a fazon? Te emlékszel rá? Hol, mikor és ki exponálta? Mivel bizonytalanok vagyunk a válaszok helyességét illetően, kihúzzuk azt a bizonyos fotót az album műanyag zacskójából és megnézzük a fonákra írtakat, balról jobbra az alakok nevét sorolva, illetve a készítés helyét, dátumát. Hát persze, hogy gyakran akad kezünkbe olyan kép, amelynek a hátoldalát megpillantva rájövünk, hogy sziszifuszi munkát végeztünk.

Így jártam nagybátyám fotójával is, helyesebben az ott szereplő zenekarának tagjaival, a zenélés helyével és a felvétel időpontjával, mert ezeket az információkat annak idején nem írták oda a fotó hátoldalára. Hát bizony! Ki gondol ifjanc korábban arra, hogy amnézia is van a világon, azaz memóriánkban őrzött információk az idő múlásával elhalványodnak, horribile dictu eltűnnek. Szomorú, de idővel többségünk erre a sorsra jut. Köztudott, hogy a nevekkel kapcsolatos felejtést Arisztotelész is gyakorinak nevezte.

Mindszenti zenészeket, illetve zenekarokat ábrázoló 29 fotó hátoldalának átbogarászása után kiderült: igencsak szükségem lesz segítőkre.¹ Hamarosan rájöttem, hogy az adatközlőim túl fiatalok (!), hiszen a fotók kevesebb, mint egyharmadához kvázi nem tudtak hozzászólni, adatot közölni. Summa summarum alaposan elkéstem, és csupán a második világháború utáni népi és szórakoztató zenekarokról tudtam ismeretekhez jutni. Érdekességképpen megjegyzem, hogy a 29 kép között volt egy unikális is, egy olyan, amelynek az emulziós oldalára fotografikus úton került a következő felirat: „Favágó zenekar Mindszente 1947”.²

Az eddig megismert mindszenti és Mindszenteen játszó 32 szórakoztató zenész³

Antal Ferenc (R) – klarinét; Bánfi Sándor (B) – hegedű, piszton, trombita; Bányai István /Pityu (A) – bariton, cimbalom, harmonika, zongora; Bene Attila (R) – cselló, gépes pozan; Borsi Ferenc (C) – klarinét, trombita; Bódi Károly⁴/Csépai (R) – cimbalom; Bozó Ambrus József⁵(C) – cselló, bariton, bőgő, hegedű; Bozó István/Jeges (R) – harmonika, tolös pozan; Gál János (R) – brácsa, dob, helikon; Gyurkó Elemér (R) – dob, hegedű; Hegedűs Imre (R) – brácsa, trombita; Kis József (R) – hegedű; Kis Pál József (R) – hegedű, trombita; Kiss Ernő /Ernest (R) – hegedű, tangóharmonika;

AZ EGYKORI VASÚTI/RÁCZ VENDÉGLŐ ZENEKARA (1)

Forrás: Tóth Imréné archívuma, Mindszente

Kovacsik József (?) – hegedű, trombita; Magyar Árpád (C) – hegedű, helikon, trombita; Marton Árpád⁶ (C) – hegedű, helikon; Marton János (C) bariton, piszton; Menyhárt Ignác (?) – tangóharmonika; Nagy Ambrus/Pates (R) – bariton, cimbalom, klarinét, szaxofon; Nézsai István/Kukucs (R) – bőgő; Pálinkó Dezső (R) – bariton, bőgő; Pálinkó Lajos (R) – bőgő, trombita; Puruczka Mihály (R) – cimbalom, vonós; Rác Árpád (C) – hegedű; Rác Béla/Rongy (R) – bőgő; Szeri Lajos ifj. (C) – cimbalom, eufónium/bariton, tangóharmonika; Szeri Lajos id. (?) – cimbalom, trombita; Tóth András (R) – trombita; Üрге Kálmán (R) – klarinét; Vas István (R) – klarinét, szaxofon; Vári Lajos (R) – orgona/szintetizátor

Bece- és ragadványnevesek

Bányai István/Pityu, Bódi Károly/Csépai, Bozó István/Jeges, Kiss Ernő/Ernest, Nagy Ambrus/Pates, Nézsai Tibor/Kukucs, Rác Béla/Rongy

Nem mindszenti illetőségűek

Hódmezővásárhelyi: Gyurkó Elemér, Üрге Kálmán, Vári Lajos és később a felesége, Hérány Zsuzsanna

Mártélyi: Tóth András

Szentesi: Farkas Lajos, Puruczka Mihály, Rác Béla, Menyhárt Ignác (/szegvári)

Csépai: Bódi Károly

MARTON JÁNOS RÉZFÚVÓS ZENEKARA

AZ 1950-ES/1960-AS ÉVEKBEN (2)

Balról jobbra Pálinkó Lajos (trombita), Marton János (bariton), Bozó Ambrus József (bariton), Gál János (helikon)

Forrás: Tóth Imréné archívuma, Mindszent

Más településen fellépő mindszentiek

Bakson: Antal Ferenc, Bánfi Sándor, Hegedűs Imre, Marton Árpád, Pálinkó Dezső

Szegváron és Szentesen: Bánfi Sándor

Az előbbieken sorolt zenészek között nem találunk női tagokat. Ennek legfőbb oka, hogy az egyetlen, zömében hölgytagos zenekarról készült kép ez ideig nem sikerült megfejteni.

ALKALMI ZENÉSZEK JÁTÉK KÖZBEN

AZ 1960-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN (3)

Bozó István/Jeges (tangóharmonika), Kiss Ernő/Ernest (szekundáns), Bánfi Sándor (prímás)

Forrás: Bánfi Sándor archívuma, Csanytelek

A zenészek családjukban, zenész barátaiktól, zeneiskolában (Hódmezővásárhely – Kerekes Ferenc), Szentesről Mindszentre kijáró Rigó Alajos⁷ zenetanártól tanulták meg hangszerük csínját-bínját. Két zenész, Bánfi Sándor és Bányai István konzervatóriumot is végzett Szegeden. Az előbbi felsorolásból is kitűnik, hogy megközelítően egynegyedük (Bánfi Sándor, Bányai István, Bozó Ambrus József, Gál János, Magyar Árpád, Nagy Ambrus, Szeri Lajos ifj.) három vagy négy hangszeren is játszott, így kiérdemlik a zenei Jolly Joker címet.

A muzikusok nem kis hányada kenyérkereső munkája mellett (gazdálkodás, kertészkedés, kosárfonás, kőműves segédmunka, úthengerlés stb.) mellékállásban végezte áldásos munkáját, munka után és szabadnapokon vette elő hangszerét, hogy hallgató és tánczenét játsszon maga és mások örömeire. Az együttgondolkodás, a különböző műfajokban való jártasság és nem utolsósorban a barátság jellemezte az együttesek tagjait.

Néhány helyszín, illetve alkalom ahol zenekar vagy „bontott” zenekar szolgáltatva a zenét (ABC-rendben): Birka csárda, Futballpálya – Május 1., Kisvendéglő, Rácz/Vasúti vendéglő, Róna étterem; ballagás, eljegyzés, lakodalom, névnap, születésnap, temetés.

A temetésen mindig nagy létszámú zenekar szolgáltatva a gyászzenét. Legtöbbször Borsi Ferenc, Bozó Ambrus József, Gál János, Marton Árpád, Marton János, Nagy Ambrus, Pálinkó Dezső, Pálinkó Lajos összetételű, roma vonósokkal kiegészült együttes vett részt a szertartáson, a végtisztesség ünnepélyes megadásán.

Az 1980-as években volt az élőzenés lakodalmak virágkora Mindszenten. Három sátorkölcsonzó is működött, amelyek mindenről gondoskodtak a sátorállítástól a szalvétáig. Ha kellett, akkor Csanytelekről is kölcsönöztek.

A következőkben öt képet mutatok be (1.→ 5. kép), amelyek közül négy (2., 3., 4., 5. kép) közös jellemzője, hogy ismerjük a zenekar tagjait, és megközelítően a kép készítésének évtizedét is.

Mindenekelőtt, a hölgyzenészekről készült szelénezett fotót szeretném közre adni (1. kép). A kép feltehetően a második világháború előtt készült az egykori Rácz vendéglő, a mai Budai Nagy Antal utca és a Nyomás sor sarkán (Nyomás sor 21.). Feltételezhetően balkáni hangulatot árasztó zenét játszhatott a zenekar, amire a hosszú nyakú lant, a tambura használata utal.

A Rácz kocsmá kedveltségére jellemző volt, hogy az 1960-as évek szilvesztereire már korábban, két hónappal megelőzően kellett helyet foglalni annak, aki nem akart pórul járni.

Az egykori vendéglő helyén először a Stop büfé (ma a közeli buszmegálló viseli ezt a nevet) nyitott ki, majd később az épületet lebontották, és napjainkban itt egy faházban a Stop Lángosozó üzemel.

A 2. képen Marton János lakodalmakban játszó négytagú rézfúvós együttese látható. A zenekart non stop játszás közepette – a tradíciónak megfelelően – lovas kocsit szállította a leány és a legény tanyája közötti több kilométeres távon. A zenekar hangja messzire elszállt a dimbes-dombos mindszent-i tájban, és környékelieknek tudomására hozta embertársaik számára oly emlékeztető nagy eseményt; örömet, netán irigységet keltve bennük. Itt szeretném megjegyezni, hogy a korabeli lakodalmak akár több napig is eltarthattak.

Az általam megismert fotók közül csak a 3. képen látható alkalmi zenekar. A tangóharmonikás Bozó István/Jeges 10 éves korában szüleitől kapta hangszerét, és szülőfalujában a szentesi Rigó Alajos mestertől tanult.

Az egykori Kisvendéglő/Szövetkezeti vendéglő⁸ fehér ingben játszó zenekarában (4. kép) Nagy Ambrus a szokásos klarinét helyett szaxofonon mutatkozik be.

A megközelítően negyven évvel ezelőtt megnyílt, és még mai is nagy közkedveltségnek örvendő Birka csárda egykori zenekarának színes fotóján a Kisvendéglőben is játszó zenészekre ismerünk rá (5. kép). A csárda nagy termének sarka és ablaka között helyet foglaló zenekar tagjai egyenruhát öltöttek: a primás piros, a többiek zöld paszpolozott mellényben feszítenek. A zenészek szándéka szerint az ingek és a mellények nemzeti színeinket jelenítették meg. Az idő múlását, az elektrotechnika megjelenését jelzi a képen látható hangfal, erősítő, mikrofonok és a falra akasztott helikon, valamint Bányai István cimbalma alatt feltűnő ikonikus Márka⁹ üdítő üveg is.

Kezdetekben még minden nap szólt a zene, a pacal ára pedig 16 forint volt. A Termelő Szövetkezet által fenntartott csárda a tagok hétfégi relaxálását, ismerkedését, szórakozását biztosította.

Jelen írásomat szellemi aperitifnek, illetve ballon d'essai-nek szánom azok számára, akik e témával szándékoznak foglalkozni, netán saját kutatásaikkal szeretnék azt teljesebbé tenni, megőrizni az utókor számára azoknak a nevét, akik a népzene, a népies műzene és szórakoztató zene hajójával együtt süllyedtek el a 20. századvég társadalmi, félvezetős-szintetizátoros, kW-os és 100 dB-es viharában.¹⁰

Domokos Tamás
nyugalmozott muzeológus

AZ 1980-AS ÉVEK ZENEKARA A BIRKA CSÁRDÁBAN (5)
Bánfi Sándor (szekundáns), Nézsai Tibor/Kukucs (nagybőgő),
Marton Árpád (terces), Rácz Árpád (primás),
Bányai István/Pityu (cimbalom), Vas István (klarinét)

Forrás: Bánfi Sándor archívuma, Csanytelek

Jegyzetek:

1. Tóth Imrénének (Mindszent) 19, Bánfi Sándor plébános úrnak (* 1940) (Csanytelek) pedig 13 fotójáért tartozom hálás köszönettel. A fényképek hiányzó információinak kibogozásával ők ketten és Bozó István/Jeges (*1946) (Mindszent), mint lelkiismeretes, időt nem sajnáló adatközlők voltak nagy segítségemre.
2. Érdekes véletlen, hogy 50 év elteltével alakult meg a rhythm and blues zenét játszó, Vágó István vezette „Favágók”.
3. A zárójelben található betű a regisztrációt (R), illetve a minősítés kategóriáját (A, B, C) jelzi.
4. Bódi Károly nevét hosszú nyomozás után sikerült csak kideríteni. Mindszenten a Cséparól bejáró zenésztársukat a többiek egyszerűen Csépai néven szólították.
5. A Bozó Ambrus családban köztudott volt, hogy a második világháború során, a kárpátaljai fronton és a fogságban bajtársait hegedűjátékával vidította fel.
6. Maga készített hegedűn játszott a fronton!
7. Rigó Alajos (Tömörkény *1916, Szentes † 1976) kitűnő képességű tanító, zene- és gyógypedagógus. Nevét Szentesen oktatási intézmény őrzi. Mindszenti zenei élete is nagyon sokat köszönhet e rendkívüli embernek.
8. Az egykori Kisvendéglőt lebontották és helyére Francia Pékség épült (Szabadság tér 12.). Az elmúlt napokban az üzlet készséges kiszolgálójával a Kisvendéglőről beszélgetve egy idős hölgy meghatódva szólalt meg mögöttünk: – E helyen, a régi falak közt ismerkedtem meg, és táncoltam későbbi férjemmel.
9. Kállay Miklós és Sárkány Péter receptúrája alapján kezdték el 1973-ban Magyarországon forgalmazni ezt a gyümölcsalapú szénsavas italt. Ma családi vállalkozásban gyártják (Márka Üdítőgyár Kft.).
10. Megjegyzem, hogy észak-bánsági körzetben fekvő közel 37 000 lakosú (12,6% magyar) Nagyikindán még ma is vannak rendezvényegyüttesek (Barna zenekar, Hajnal Zenekar, Hetes Fogat, Kikindai Betyárok, Kikindai Vidám Fiúk, Kurunczi Zenekar). Ezekben a zenekarokban nem találkozunk cimbalommal, a rézfúvós hangszerek közül csupán szaxofonon és pisztonon játszanak, viszont sosem hiányzik a gitár, sőt néha a hegedű és a bendzsó is előkerül a tokjából. A kikindaiak további instrumentumai: bőgő, dob, tambura/tökcitera (belső-ázsiai-kelet-turkesztáni eredetű hangszer, a gitár őse!), szintetizátor és tangóharmonika.

A KISVENDÉGLŐ ZENEKARA AZ 1970-ES ÉVEKBEN (4)
Gyurkó Elemér (dob), Bánfi Sándor (primás),
Nagy Ambrus (szaxofon), Bozó Ambrus József (nagybőgő),
Bányai István/Pityu (zongora)

Forrás: Bánfi Sándor archívuma, Csanytelek